

ČISTA INDUSTRIJA, ČISTA ENERGIJA I UŠTEDA ENERGIJE

SMERNICE ZA ZAPOSLENE

Uvod

Ove smernice razvijene su u okviru projekta „GREENET Ubrzanje zelene tranzicije na pravedan i društveno odgovoran način – primeri sektora industrije, energetike i transporta“ koji sufinansira Evropska unija, kako bi se olakšala zelena tranzicija ka ekonomiji sa nultom emisijom ugljenika. One imaju za cilj da pomognu zaposlenima u planiranju i sprovođenju aktivnosti usmerenih ka smanjenju uticaja njihovih preduzeća na klimu i životnu sredinu, kao i da doprinesu ciljevima postavljenim u okviru Evropskog zelenog dogovora.

Smernice obuhvataju niz aktivnosti koje radnici i njihove organizacije mogu preduzeti kako bi smanjili ugljenični i ekološki otisak svojih radnih mesta. U okviru njih je takođe objašnjeno koje korake predstavnici radnika mogu preduzeti – kao primer proaktivnog pristupa ozelenjavanju poslovanja preduzeća u kojima su radnici angažovani, i širenju održivih praksi.

Zašto je potrebno stupiti u akciju

Klimatske promene imaju negativan uticaj na privrede i društva. **Predstavljaju rizik za preduzeća i za radnike**, budući da ekstremne vremenske pojave utiču na poslovanje (i mogu povećati troškove poslovanja), kao i na uslove rada (fizički rizici). Istovremeno, **mere za ublažavanje i prilagođavanje klimatskim promenama**, koje se primenjuju kada su u pitanju rizici koje neminovno sa sobom nose klimatske promene, **utiču na radna mesta i potražnju za veštinama**, budući da podrazumevaju i tehnološku i poslovnu preorijentaciju, podstaknute relevantnim politikama i propisima, kao što su oni predviđeni u okviru Evropskog zelenog dogovora. Iz tog razloga, neminovno je da klimatske promene postanu tema razgovora i aktivnosti sindikata. Isto tako, radnici posredstvom svojih organizacija treba da jasno iskažu i obrazlože svoje mišljenje u vezi sa naporima potrebnim za ublažavanje klimatskih promena i povećanje otpornosti kada su one u pitanju.

U tom smislu, od ključnog je značaja da radnici usvoje **proaktivan pristup**, koji podrazumeva aktivnosti usmerene ka budućim izazovima, jer se na taj način ostavlja dovoljno vremena za razvoj, testiranje i prilagođavanje rešenja, kao i da se radnici prilagode na njih – što sve zajedno može dati mnogo bolje rezultate za radnike nego samo reagovanje na postupke poslodavca ili na probleme kada se pojave. Proaktivne mere osnažuju radnike da budu aktivni učesnici u zelenoj tranziciji i podstiču zajednički pristup održivosti.

Preduzimanjem radnji kojima se smanjuju ugljenični i ekološki otisak njihovog radnog mesta, radnici ga čine održivijim i otpornijim, što može čak i **unaprediti bezbednost posla**. Kratkoročno gledano, takve aktivnosti mogu pomoći preduzeću da poboljša svoj **ekonomski učinak** (zahvaljujući efikasnijem korišćenju energije i materijala i rezultujućem smanjenju troškova, smanjenoj zavisnosti od neobnovljivih materijala i nesigurnosti u snabdevanju; smanjenom finansijskom opterećenju zahvaljujući smanjenim emisijama, smanjenom riziku od tužbi ili obaveza povezanih sa štetom po životnu sredinu; većim izgledima za dobijanje finansijskih sredstava namenjenih investicijama i za dobijanje tendera u okviru postupaka zelenih nabavki). Fokus na održive prakse takođe podstiče inovacije, što pomaže u kreiranju **konkurentne prednosti** preduzeća.

Aktivnim uključivanjem u inicijative za obuku i razvoj radnici imaju **šanse za dugoročniju karijeru**. Poslednje, ali ne i najmanje važno, svojim aktivnostima na nacionalnom (sektorskom) i regionalnom nivou, sindikati igraju važnu ulogu u insistiranju da se donesu **politike i zakoni koji podržavaju pravednu tranziciju**.

Šta je to što radnici mogu da urade

Radnici i organizacije radnika mogu značajno doprineti smanjenju ugljeničnog i ekološkog otiska svojih preduzeća, i to tako što će se boriti za održive/zelene inicijative (kao što je navedeno u nastavku), odnosno učestvovati u njima i pokretati ih.

1. Podizanje svesti i borba za uvođenje održivih praksi

- Edukujte kolege o značaju održivosti i o tome kako njihove uloge utiču na ekološki otisak preduzeća;
- Podstičite rukovodstvo da daje prioritet inicijativama za postizanje održivosti i da usvaja zelene politike (kao što su programi smanjenja otpada, ciljevi energetske efikasnosti ili investicije u obnovljivu energiju) i ekološki prihvatljive prakse.

2. Učešće u održivim praksama

- Efikasno koristite resurse (npr. smanjite potrošnju energije, ograničite otpad) u svakodnevnom poslovnim aktivnostima.
- Praktikujujte održive prakse u vožnji poput odabira opcije ekološke vožnje kako bi se smanjila potrošnja goriva (npr. u transportnom sektoru)
- Učestvujte u programima reciklaže i zalažite se za smanjenu upotrebu materijala za jednokratnu upotrebu, posebno prilikom skladištenja i pakovanja.
- Aktivno učestvujte u inicijativama na radnom mestu za recikliranje materijala kao što su metal, plastika i papir.
- Usvojite prakse koje minimiziraju otpad i promovišu efikasno korišćenje sirovina u proizvodnim procesima.
- Podstičite ponašanja koja štede energiju, kao što je isključivanje opreme kada se ne koristi i optimizacija podešavanja uređaja/mašina kako bi se smanjila potrošnja energije.

3. Podrška obuci i razvoju

- Zalažite se za organizovanje obuke i uzmete učešće u programima obuke usmerenim na održivost (npr. upravljanje električnim vozilima ili korišćenje novih digitalnih alata za optimizaciju logistike u sektoru transporta)
- Učestvujte u programima obuke o energetski efikasnim mašinama, sistemima obnovljive energije ili održivim metodama proizvodnje (npr. u proizvodnom sektoru).
- Razmenjujte znanja i najbolje prakse sa kolegama, uključujući manje iskusne radnike, kako bi se izgradile kolektivne kompetencije u oblasti zelenih tehnologija i procesa.

4. Saradnja sa rukovodstvom na planovima zelene tranzicije

- Aktivno učestvujte u diskusijama sa rukovodstvom u cilju zajedničkog razvoja strategija zelene tranzicije.
- Predložite ideje za smanjenje ugljeničnog otiska preduzeća, kao što je usvajanje čistijih tehnologija ili optimizacija logistike.

- Dajte doprinos pružanjem praktičnih uvida: dajte sopstvene uvide u vezi sa operativnim promenama, kao što su optimizacije ruta ili unapređenja tehnologije, na osnovu iskustava radnika koji su u neposrednom kontaktu sa klijentima.
- Učestvujte u planiranju: uzmite učešće u odborima ili radnim grupama fokusiranim na ekološku održivost, u kojima radnici izražavaju svoje mišljenje

5. Sprovođenje projekata održivosti na radnom mestu/podsticanje kulture održivosti

- Organizujte kampanje za smanjenje potrošnje energije, kao što je promovisanje korišćenja prirodnog svetla ili optimizacija rasporeda proizvodnje.
- Motivшите jednako rangirane kolege da usvoje ekološke prakse i da budu ponosni što doprinose aktivnostima za postizanje održivosti.
- Podstičite zajedničko korišćenje automobila, vožnju biciklom do posla ili korišćenje javnog prevoza kako bi se smanjio ugljeni otisak prevoza sa i na posao.
- Predvodite inicijative za ponovnu upotrebu ili prenamenu nusproizvoda.
- Prepoznajte i na prikladan način obeležite pojedinačni ili timski doprinos smanjenju ekološkog otiska preduzeća.

6. Uključivanje u kolektivno pregovaranje za održivost

- Saradujte sa poslodavcima na uključivanju ekoloških ciljeva i praksi u kolektivne ugovore.
- Uključite ekološke obaveze, kao što su ulaganja u održivu tehnologiju ili programe obuke, u kolektivne ugovore.
- Pregovarajte o zelenim investicijama: zalažite se da poslodavci budu u obavezi da ulažu u zelene tehnologije, obuku radnika i efikasnost resursa.
- Zalažite se za mere koje obebeđuju sigurnost radnih mesta tokom prelaska na zelene tehnologije, kao što su programi prekvalifikacije.

Sindikati mogu pregovarati na sledeće teme¹:

- Poslodavac prepoznaje potrebu za reagovanjem na izazove koje predstavljaju klimatske promene
- Poslodavac prepoznaje ekološka pitanja kao deo agende pregovora sa sindikatima
- Dogovoreni zajednički pristup planiranju pravedne tranzicije (dogovoreni principi i mere pravedne tranzicije, kao što su garancije za poslove i plate, obezbeđivanje dokvalifikacija i prekvalifikacija itd.)
- Upravljanje ugljeničnim i ekološkim otiskom u konsultaciji sa sindikatima.

¹ Zasnovano na publikaciji Kongresa sindikata Velsa (2024) - Wales TUC (2024) Greener workplace for a just transition. A Wales TUC toolkit for trade unionists https://www.tuc.org.uk/sites/default/files/2021-02/Greener%20Workplaces%20-%20English%20Version_0.pdf

- Odredbe koje se odnose na: održiv prevoz sa i na posao, upravljanje resursima, etičke nabavke, investicije i bankarstvo, upotrebu hrane i zemljišta, zaštitu vode, zagađenje vazduha, angažovanje zajednice.

7. Praćenje i izveštavanje o nedostacima u domenu održivosti/pitanjima životne sredine

- Istaknite oblasti u kojima su prisutne neefikasnosti, kao što su zastarela oprema ili energetske intenzivne prakse, i predložite alternative.
- Uočavajte i prijavite rasipničke ili ekološki štetne prakse rukovodstvu radi uvođenja potrebnih poboljšanja.
- Pratite i prijavljujte aktivnosti koje negativno utiču na životnu sredinu, kao što su nepravilno odlaganje otpada ili prekomerno korišćenje energije.
- Pomozite da se obezbedi poštovanje ekoloških propisa i internih politika održivosti.

8. Saradnja sa spoljnim partnerima

- Radite sa grupama u zajednici: Partnerstvo sa lokalnim organizacijama za zaštitu životne sredine kako bi se podržale šire inicijative za održivost.
- Povezujte se sa akademske institucijama ili nevladinim organizacijama kako bi se obezbedio pristup resursima za obuku i alatima za održivost, odnosno kako bi se pribavilo stručno mišljenje i resursi za projekte održivosti.
- Saradujte sa drugim preduzećima ili sindikatima u cilju razmene ideja i ponovnog pokretanja zelenih inicijativa koje su prethodno bile uspešne

9. Zalaganje za javne politike /usklađivanje politika

- Lobirajte za politike i zakonodavstvo koji pružaju potporu vašim naporima. Saradujte sa sindikatima i industrijskim udruženjima kako bi se izvršio pritisak u cilju donošenja politika koje pružaju podsticaje za zelenu proizvodnju i zaštitu radnika.
- Zalažite se za javno finansiranje kao vid podrške zelenim tehnologijama i programima obuke radnika.
- Zalažite se za politike koje štite radnike tokom prelaska na zelenije prakse, kao što su programi prekvalifikacije ili mere bezbednosti na radu.

Planiranje i sprovođenje aktivnosti na nivou preduzeća

Mada aktivnosti koje su pokrenuli sindikati za smanjenje uticaja radnih mesta njihovih članova na klimu i životnu sredinu mogu biti usmerene na različita pitanja: izvore energije, energetske efikasnost, upravljanje resursima, prevoz sa i na posao, zajedničko im je da sve one podrazumevaju preduzimanje sličnih koraka, kao što je navedeno u nastavku.²

Korak 1: Istražite

- Identifikujte **ko je u preduzeću odgovoran** za oblast na koju želite da ciljate, npr. za pitanja životne sredine, upravljanje resursima i otpadom, nabavku, itd.
- Prikupite informacije o **politikama i procedurama preduzeća**, kao i o **konkretnim praksama** i njihovim **efektima** (kao što su iskorišćena energija i resursi, proizvedene emisije, obnovljena energija, ponovo korišćeni materijali, reciklirani otpad, itd.).

Za prikupljanje podataka o trenutnim praksama sprovesti **anketu** ili **reviziju**. Na primer:

- ako je vaš fokus održiv prevoz sa i na posao, sprovedite anketu među članovima vaše sindikalne organizacije kako biste saznali kako putuju na posao, šta bi ih navelo da koriste alternativne načine prevoza
- ako je vaš fokus smanjenje otpada, izvršite reviziju količina i različitih metoda recikliranja otpada, uzimajući u obzir hijerarhiju otpada:
  - pregled nabavke i kupovine
  - pregled sopstvenih proizvoda i procesa preduzeća.

Korporativno izveštavanje o održivosti. Sve velike kompanije u EU i listirana mala i srednja preduzeća dužni su da obelodane informacije o tome šta vide kao rizike i mogućnosti koji proizilaze iz socijalnih i ekoloških pitanja, kao i o uticaju njihovih aktivnosti na ljude i životnu sredinu u skladu sa Direktivom o korporativnom izveštavanju o održivosti koja je stupila na snagu 5. januara 2023. godine. Zahvaljujući tome, investitori i druge zainteresovane strane imaju pristup informacijama potrebnim za procenu finansijskih rizika i mogućnosti koje proizilaze iz klimatskih promena i drugih pitanja održivosti.

- Identifikujte eventualne uštede (ovo će biti važno u fazi pregovora).
- Ukoliko je primenljivo, prikupite relevantne **kontekstualne informacije**. Na primer, ako vam je fokus održiv prevoz sa i na posao, onda biste morali da znate koje su veze javnog prevoza dostupne kao alternativa prevozu automobilom.

² Zasnovano na Wales TUC (2024)

Korak 2: Povežite se i animirajte članove

- Razgovarajte o nalazima svojih istraživanja sa članovima vaše sindikalne organizacije.
  - Razgovarajte o mogućim merama koje se mogu primeniti (npr. za smanjenje otpada)
  - Saznajte koju vrstu promena će članovi podržati.
- Razgovarajte sa drugim sindikatima i drugim članovima

Obavezno primenite odgovarajuće hijerarhije održivosti prilikom planiranja i diskusije o merama za rešavanje identifikovanih izazova i prilika.

Korak 3: Planirajte

- Pripremite akcioni plan na osnovu rezultata faza istraživanja i konsultovanja.
- Fokusirajte se na aktivnosti koje će imati najveći uticaj
- Planirajte kampanju za kreiranje podrške za promene

Korak 4: Pregovarajte

Pregovori treba da rezultiraju usaglašavanjem plana koji podrazumeva koristi, kako za radnike, tako i za poslodavca i za životnu sredinu.

- Uverite se da imate jasnu osnovu za pregovore sa rukovodstvom u vezi sa:
  - ekološkim ciljevima (npr. za smanjenje otpada)
  - koristima za poslodavca, kao što su smanjenje troškova, poboljšana reputacija
  - koristima za radnike
- Obezbedite da radnici imaju udeo u koristima koje proizilaze iz predloženih aktivnosti. Ušteđena sredstva (dobijena smanjenim emisijama, smanjenim otpadom, efikasnijim upravljanjem energijom i resursima, itd.) treba reinvestirati u ljude, njihove veštine, zadržavanje radnih mesta i dalja poboljšanja održivosti preduzeća (npr. kontinuirana efikasnost) .

Korak 5: Konsolidujte

- Objavite da ste postigli uspeh. Uverite se da su članovi vaše sindikalne organizacije obavešteni o dogovorenim poboljšanjima i o ulozi vašeg sindikata u svemu tome.
- Postarajte se da poslodavac organizuje odgovarajuću obuku i podizanje svesti (npr. o upravljanju otpadom, politikama nabavke, itd.)
- Pratite implementaciju i napredak dogovorenih aktivnosti

Nova funkcija u preduzeću: predstavnik radnika za pitanja životne sredine

U privrednim društvima po pravilu postoje predstavnici radnika za bezbednost i zdravlje na radu, i zajednička komisija koja se bavi bezbednošću i zdravljem na radu. Isti model se može koristiti za obezbeđivanje zastupljenosti radnika u pitanjima životne sredine: predstavnici radnika u oblasti životne sredine i zajednička komisija koja služi kao forum za dogovor sa rukovodstvom o zajedničkom pristupu dekarbonizaciji i održivosti na radnom mestu. Dve funkcije predstavnika radnika, onu koja se bavi pitanjem bezbednosti i zdravlja na radu i onu koja se bavi pitanjima životne sredine, može obavljati jedno te isto lice ili mogu biti razdvojene.

U Ujedinjenom Kraljevstvu sindikati su pozvali na zakonsko uređenje funkcije zelenih predstavnika, ali čak i bez toga, na nekim radnim mestima sindikati su uspeli da sa poslodavcem dogovore postojanje i priznavanje takve funkcije, te da pitanja zaštite životne sredine uključe u agendu konsultacija.

Uloga zelenog predstavnika može uključivati³:

- Podizanje svesti i promovisanje ekološki prihvatljivih praksi među članovima
- Saradnja sa ogrankom sindikata na zelenim pitanjima i pitanjima održivosti koja je potrebno pokrenuti sa rukovodstvom
- Sprovođenje revizije životne sredine na radnom mestu
- Praćenje aktivnosti i napretka poslodavaca u vezi sa zelenim politikama i ciljevima
- Učešće u razvoju najboljih praksi na radnom mestu u domenu smanjenja uticaja na klimu i životnu sredinu (politike i sistemi upravljanja, sačinjavanje sporazuma na radnom mestu)
- Umrežavanje sa drugim predstavnicima radnika u vezi sa pitanjima životne sredine

Prilog. Hijerarhije održivosti i procena životnog ciklusa proizvoda

Određivanjem prioriteta aktivnosti prema hijerarhijama definisanim u nastavku možete maksimalno povećati uticaj svojih aktivnosti.

Energetska hijerarhija

1. **Ušteda energije.** Eliminirajte nepotrebno rasipanje energije: promenite rasipničko ponašanje, isključite uređaje koji se ne koriste, podesite grejanje na niže temperature, eliminirajte neefikasno korišćenje prostora.
- 2) **Energetska efikasnost.** Efikasnije trošiti; koristiti tehnologiju za smanjenje potražnje i eliminisanje gubitaka energije: koristiti energetske efikasnije uređaje, programabilne termostate, inteligentne kontrole; bolju izolaciju zgrada i cevi. Dizajnirajte proizvode koji su energetske efikasni.
3. Korišćenje **obnovljive energije.**

³ Zasnovano na Wales TUC (2024)

4. Korišćenje energije sa niskom emisijom: neodrživi izvori koji koriste tehnologije sa niskim sadržajem ugljenika (proizvodnja električne energije sa niskim emisijama ugljenika, hvatanje ugljenika)
5. Najmanje održivo: Korišćenje konvencionalnih izvora

Hijerarhija upravljanja otpadom

1. **Sprečavanje** (minimiziranje). Smanjiti upotrebu ambalaže, eliminisati proizvode za jednokratnu upotrebu, dizajnirati dugotrajne proizvode i proizvode koji se mogu ponovo koristiti, popraviti i reciklirati
2. **Ponovna upotreba/popravka/obnavljanje/ponovna proizvodnja**
3. **Recikliranje /kompostiranje**
4. **Ostale vrste oporavka proizvoda** (uključujući energetske oporavak)
5. Najmanje održivo: Odlaganje

Hijerarhija prevoza sa i na posao

1. **Smanjenje potrebe za prevozom** (npr. onlajn sastanak, rad na daljinu)
2. **Pešačenje**
3. **Biciklizam**
4. **Javni prevoz**
5. **Deljenje automobila, zajednička vožnja jednim automobilom, električni automobili⁴**
6. Najmanje održivo: automobili sa motorom sa unutrašnjim sagorevanjem

Analiza proizvoda zasnovana na životnom ciklusu

Uzima u obzir sve faze životnog veka proizvoda, za procenu generisanih emisija, otpada i drugih uticaja na životnu sredinu, kao i korišćenje energije, materijala i drugih resursa.

1. Ekstrakcija i transport resursa
2. Proces proizvodnje
3. Ambalaža i transport
4. Upotreba
5. Kraj životnog veka

---

⁴ Stvarna održivost električnih vozila zavisi od udela fosilnih goriva u energetskeom miksu. Takođe postoje zabrinutosti u vezi sa odlaganjem električnih baterija. 2023. godine usvojena je nova Uredba o baterijama, sa ciljevima za postizanje efikasnosti recikliranja, oporavak materijala i reciklirani sadržaj koji će se postepeno uvoditi od 2025. godine nadalje.

greenet

Fast forwarding the green transition in just and socially responsible way – cases of industry, energy and transport sectors

- This copy is free -

Finansira Evropska unija. Izneti stavovi su mišljenje samog(ih) autora i ne odražavaju nužno stavove Evropske unije ili Evropske komisije. Za njih se ne može smatrati odgovornim ni Evropska unija ni organ koji dodeljuje sredstva.

Co-funded by
the European Union